

ЗАЖУРИЛАСЬ УКРАЇНА

Зажурилась Україна,
Бо нічим прожити,
Витоптала орда кіньми
Маленькі діти,
Котрі молодії —
У полон забрано;
Як зайняли, то й погнали
До пана, до хана.

Годі тобі, пане-брате,
Гринджол малювати,
Бери шаблю гостру, довгу
Та йди воювати!

Ой ти станеш на воротях,
А я в закаулку,
Дамо тому стиха лиха
Та вражому турку!

Ой ти станеш з шавелькою,
А я з кулаками,
Ой щоб слава не пропала
Проміж козаками.
Ой козак же до ружини,
Бурлака до дрюка:
Оце ж тобі, вражий турчин,
З душею розлука!

Орда — турецьке, татарське військо;

хан — турецький, татарський пан;

гринджоли — санчата;

закаулок — завулок, провулок, глухий кут;

дати лиха — побити, побороти;

ружина — рушниця;

бурлака — заробітчанин; той, хто бродить по світу; бідна людина без сім'ї,
без постійного пристановища;

дрюк — палиця;

турчин — турок.

Початковий рівень

1. Про які часи йдеться в пісні? Відповідь підтвердіть словами з тексту.
2. Від якого лиха потерпала Україна?
3. Хто така «орда»?

Середній рівень

4. До кого звертаються в пісні й чому?
5. Який характер носить це звертання?
6. На які смислові та настроєві частини можна поділити пісню?

Достатній рівень

7. Виберіть дієслова з другої строфи пісні, визначте їх спосіб і з'ясуйте роль такої форми як художнього засобу.
8. Що значить у пісні вислів «гринджоли малювати»?
9. Виберіть із тексту пісні фразеологізми, з'ясуйте їхнє значення та роль у творі.

Високий рівень

10. Спираючись на текст твору, назвіть художні особливості народної пісні.

11. Які провідні мотиви пісні?
12. Які слова пісні співзвучні з її основною думкою?

ТА, ОЙ, ЯК КРИКНУВ ЖЕ ТА КОЗАК СІРКО

Та, ой, як крикнув же та козак Сірко.
Та, ой, на своїх же, гей, козаченьків:
«Та сідлайте ж ви коней, хлопці-молодці,
Та збирайтеся до хана у гості!»
Та туман поле покриває,
Гей, та Сірко з Січі та виїжджає.
Гей, та ми думали, та ми ж думали,
Що то орли та із Січі вилітали,—
Аж то військо та славне Запорозьке
Та на Кримський шлях з Січі виїжджало.
Та ми ж думали, ой, та ми ж думали,
Та що сизий орел по степу літає,—
Аж то Сірко на конику виїжджає.
Гей, ми ж думали, ой, та ми ж думали,
Та що над степом та сонечко сяє,—
Аж то військо та славне Запорозьке
Та на вороних конях у степу виграває.
Та ми думали, ой, та ми ж думали,
Що то місяць в степу, ой, зіходжає,—
Аж то козак Сірко, та козак же Сірко
На битому шляху на татар оступає.

Вороний (кінь) — темної масті, чорний;

зіходжає — сходить;

битий (шлях) — протоптаний, добре утрамбований копитами, великий, відомий, який не заростає травою від постійного користування.

Початковий рівень

1. Хто такий І. Сірко, про якого йдеться в пісні?
2. Про яке військо говориться?
3. З ким порівнюють Сірка?

Середній рівень

4. Що означає в цій пісні вислів «збиратися до хана в гості»?
5. Як розуміти вислів «битий шлях»?
6. Яка роль повторів у пісні?

Достатній рівень

7. Чому, на вашу думку, кошового отамана називають просто козаком? Відповідь обґрунтуйте.

8. Які художні засоби надають пісні емоційності, закличного характеру?
9. Який художній прийом наявний у поданих рядках?

Та туман поле покриває,
Гей, та Сірко з Січі виїжджає.

Високий рівень

10. Проаналізуйте образно-художню систему твору.
11. З'ясуйте основні мотиви історичної пісні «Та, ой, як крикнув же козак Сірко».
12. Визначте головну думку пісні.

ОЙ МОРОЗЕ, МОРОЗЕНКУ

Ой Морозе, Морозенку,
Ти славний козаче,
За тобою, Морозенку,
Вся Україна плаче.
Не так тая Україна,
Як та стара мати,
Заплакала Морозиха,
Та стоячи біля хати.
Ой з-за гори та з-за кручі
Буйне військо виступає,
Попереду Морозенку
Сивим конем вигравляє.

То не грім в степу грохоче,
То не хмара світ закрила,—
То татар велика сила
Козаченьків обступила.

Бились наші козаченьки
До ночі глухої,—
Полягло наших чимало,
А татар утворює.

Не вернувся Морозенку,
Голова завзята,
Замучили молодого
Татари прокляті.
Вони його не стріляли
І на часті не рубали,
Тільки з нього, молодого,
Живцем серце виривали.
Поставили Морозенку
На Савур-могилу.
«Дивись тепер, Морозенку,
Та на свою Україну!»
Вся ти еси, Україно,
Славою покрита,
Тяжким горем, та сльозами,
Та кров'ю полита!
І поки над білим світом
Світить сонце буде,—
Твої думи, твої пісні
Не забудуть люди.

Еси — є, есть.

Початковий рівень

1. З ким боролися козаки?
2. Хто плакав за Морозенком?
3. До кого звертаються в кінці пісні?

Середній рівень

4. Поясніть зміст поданих рядків.
Вся ти еси, Україно,
Славою покрита,
Тяжким горем, та сльозами.
Та кров'ю полита!
5. Що означає «до ночі глухої»?
6. Як характеризує героя вислів «голова завзята»?

Достатній рівень

7. Чому пісня про Морозенка існує в багатьох варіантах?
8. Який не зовсім звичайний художній засіб ужитий у поданих рядках?

То не грім в степу грохоче.
То не хмара світ закрила,—
То татар велика сила
Козаченьків обступила.

9. Що надає пісні емоційності та відчуття глибокої трагічності?

Високий рівень

10. Яке враження справила на вас пісня й чому?
11. Які поетичні рядки ви б назвали афористичними?
12. Які рядки співзвучні з основною думкою твору?

МАКСИМ КОЗАК ЗАЛІЗНЯК

Максим козак Залізник,
Козак з Запорожжя.
Як поїхав на Україну,
Як пишная рожа!
Зібрав війська сорок тисяч
В місті Жаботині,
Обступили город Умань
В обідній годині.
Обступили город Умань,
Покопали шанці
Та вдарили з семи гармат
У середу вранці.

Та вдарили з семи гармат
У середу вранці,
Накидали за годину
Панів повні шанці...
Отак Максим Залізник
Із панами бився,
І за те він слави
Гарной залучився.
Лине гомін, лине гомін
По степу німому.
Вертаються козаченьки
Із бою додому.

Рожа — квітка мальва;
шанці — окопи;
залучився — отримав, добився.

Початковий рівень

1. Про яку історичну подію йдеться в пісні?
2. Які українські міста згадуються у творі?
3. З чим порівнюють Залізника?

